

Filips van Kleef, Admiraal en Schrijver van een tractaat over de zeeoorlog

119854

(± 1500)

door R. DEGRYSE

I. FILIPS VAN KLEEF, ADMIRAAL VAN DE BOURGONDISCHE LANDEN

Op de drempel van de geschiedenis van de Belgische oorlogsmarine staat de figuur van Filips van Kleef, heer van Ravestein, achtereenvolgens admiraal van de Bourgondische landen en van Napels en schrijver van een tractaat over de oorlogvoering te land en op zee (1456-1528).

Filips van Kleef werd in 1456 te Le Quesnoy, nabij Valenciennes, in het oude graafschap Henegouwen, als zoon van Adolf van Kleef, heer van Ravestein, geboren. Gesproten uit een jongere tak van het hertogelijk huis van Bourgondië — zijn grootvader was Jan zonder Vrees — werd hij samen met zijn nicht, Maria, dochter van Karel de Stoute, aan het hof van Filips de Goede opgevoed. Reeds vroeg begon, zoals het toen een toekomstige ridder paste, zijn militaire loopbaan. Onder de hoede van Jacques Galliot, heer van Chanteraine, verrichtte hij zijn eerste krijgsdaden. Deze getrouwe vriend zou ook naderhand nog lange tijd in zijn dienst blijven. In 1477, na de dood van Karel de Stoute, die op 5 Januari van dat jaar in de strijd tegen Frankrijk vóór Nancy sneuvelde, ontving de toenmaals een en twintigjarige Filips van Kleef zijn eerste belangrijke politieke opdracht. Zijn nicht, die even oud als hem was, hertogin Maria van Bourgondië, benoemde hem op 11 April tot haar luitenant-generaal, belast met de verdediging van haar landen tegen Lodewijk XI, de Franse koning. Wel is waar oefende Filips van Kleef deze waardigheid slechts uit onder het gezag van zijn vader, die tot hetzelfde ambt verheven geworden was. Zo begon evenwel meteen zijn militaire loopbaan.

Reeds vóór zijn benoeming tot bevelhebber, had Filips van Kleef zijn belangstelling voor de zeemacht laten blijken, toen hij in Maart 1477, op het ogenblik dat de Fransen in Artezië binnen gevallen

waren, van uit Sluis aan zijn vader signaleerde, dat er in deze haven talrijke Deense schepen aangekomen waren. Hij was inderdaad van mening dat men deze vaartuigen zou kunnen bewapenen tot oorlogsbodems, om ze op zee tegen de vijand in te zetten, temeer daar men ook over de houding van de Engelsen in de onzekerheid verkeerde. Wellicht was het als gevolg op dit voorstel, dat de hertogin op 21 April 1477 aan de toenmalige admiraal van haar landen en aan de tolmeester te Brugge het bevel gaf gezamenlijk over te gaan tot de uitrusting van een zestal oorlogsbodems en dit ter beveiliging van de scheepvaart en de zeevisserij. Op te merken valt dat Jacques Galliot, de raadgever van Filips van Kleef, in deze bewapening betrokken werd. In welke hoedanigheid dit gebeurde, hebben we evenwel niet kunnen uitmaken. Wat er ook van zij, een schip werd te Nieuwpoort op last van de heer van Chanteraine bewapend om van uit die haven in de Noordzee te worden ingezet. Zijn bemanning maakte zich evenwel schuldig aan zee-roverij ten nadele van Engelse kooplieden en moest op 25 September 1477 uit dien hoofde tot betaling van schadevergoeding aan de slachtoffers veroordeeld worden. Heel waarschijnlijk was Filips van Kleef op de hoogte van deze gebeurtenis. Eveneens kan hij daarna, in de jaren 1479-1482, niet onwetend geweest zijn van het feit, dat de zeesteden Oostende, Nieuwpoort en Duinkerke toenmaals elk jaar gezamenlijk een drietal konvooschepen in de vaart brachten.

De jonge Filips van Kleef blijkt van 1477 af in zijn opeenvolgende politieke en militaire opdrachten, eerst in dienst van Maria van Bourgondië, en, na de dood van de ongelukkige hertogin, in die van haar echtgenoot, aartshertog Maximiliaan, volledig te zijn opgegaan. Aldus nam hij in 1479 deel aan de krijgsverrichtingen tegen de Fransen in Artezië

en Zuid-Henegouwen, o.a. aan de zegenrijke slag bij Guinegate, waar hij, wegens de vlucht van de formaties waarmede hij streed, zich evenwel minder schitterend wist te gedragen.

Na de dood van Maria van Bourgondië in 1482, stelde zich ook voor Filips van Kleef de moeilijke kwestie van de voogdij over de beide minderjarige kinderen van de hertogin, de vierjarige Filips, later bijgenaamd de Schone, en de driejarige Margaretha, later genoemd van Oostenrijk. Er werd inderdaad door de Staten van Vlaanderen een voogdijraad samengesteld, bestaande uit de edellieden verwant met het huis van Bourgondië. Tot deze « heren van den bloede » behoorden ook Adolf en Filips van Kleef. Deze laatste blijkt zich evenwel met deze kwestie nog niet ernstig te hebben ingelaten. Hij bleef de trouwe dienaar van Maximiliaan van Oostenrijk, wiens tegenstanders hij met de wapens bleef bestrijden, o.a. in de Luikse oorlog. Hij wist inderdaad Willem van der Marck, regent van het prinsbisdom Luik, tot vrede te dwingen. Tijdens deze oorlog werd hij tot ridder geslagen en verwierf hij nieuwe waardigheden. In 1483 en in 1484 braken evenwel, eerst in het Noorden daarna in het Zuiden van de Nederlanden, in verband met het regentschap, beroerten uit en zag Maximiliaan zich verplicht Vlaanderen te verlaten.

De opstand, waarmede Filips van Kleef nog steeds geen uitstaans had, bereikte een hoogtepunt in 1485. Dat jaar stelden de Vlamingen zich onder de leiding van de stad Gent en riepen ze de hulp van de Franse koning in. Deze stuurde troepen naar Vlaanderen, maar Maximiliaan wist de Fransen met de steun van een Duits leger hem door zijn vader geleverd, terug te drijven. In Juni 1485 trok de aartshertog zegevierend Brugge binnen en kort daarop sloten de Staten van Vlaanderen met hem de vrede. Op te merken valt, dat, sedert het begin van dat jaar, de oorlogsvloot van de regent vóór het Zwin opereerde en in Juni te Sluis voor anker ging. Best mogelijk had Filips van Kleef met deze krijgsverrichting op zee reeds iets te maken gehad. Hij was inderdaad op 19 Januari 1485 door de aartshertog tot admiraal van de Bourgondische landen benoemd geworden. Naderhand werd hij ook nog commandant van Sluis en van de beide kastelen van die versterkte stad. Zeker is het dat hij voortaan, als admiraal, zich bezighield met de kwestie van de konvooiëring van de scheepvaart. Volgens de Nieuwpoortse stadsrekening van 1485 zonden de zeesteden reeds in Juni hun afgevaardigden naar Gent « ten beschrijven van meynen heere van Ravesteyn ende den Staten van den lande (van Vlaanderen)... omme te hebben provisie ter zee ter bewaernes van den visschers ». Deze besprekingen, die ook de volgende maanden werden voortgezet, gingen weldra over « de toeredinghe van zekere scepen ter zee ». Er dreigde inderdaad meer en meer oorlogsgevaar van de zijde van de Fransen. Het zou evenwel duren tot October, toen de haring-



Filips van Kleef.
(Tekening in rood krijt - Arras, Bibliotheek.)

visserij reeds volop aan de gang was, vooraleer de zeesteden voldoening kregen. Inderdaad op 3 October kwamen de afgevaardigden van Nieuwpoort en de andere visserijhavens te Brugge bijeen « by mynen heere den admiraal van der zee », om er met hem de schikkingen te bespreken in verband met de « toereedinghe van 8 scepen van oorlooghe » met een gezamenlijke bemanning van 1.000 koppen. De admiraal blijkt de volledige uitvoering hiervan op zich te hebben genomen. De penningen, nodig voor de bekostiging van de bewapening en opgebracht door Brugge, het Brugse Vrije en de zeesteden, werden hem inderdaad naderhand ter hand gesteld. Of Filips van Kleef zich ook op zee heeft begeven om er de leiding van de expeditie op zich te nemen, is niet uit te maken. Veeleer zou men geneigd zijn het tegenovergestelde aan te nemen. In November 1485 werd de heer van Ravesteyn immers ook nog aangesteld tot hoofd van de regeringsraad, die aartshertog Maximiliaan moest vervangen tijdens diens kroning tot Rooms koning in Duitsland. Veeleer zouden we mogen aannemen, dat Filips van Kleef zich (alleen) met het administratief aspect van het admiraalschap heeft kunnen bezig houden.

Over het optreden van de heer van Ravesteyn in 1486 tasten we zelfs volkomen in het duister. Dat jaar, in de loop van de maanden Juni, Juli en Augustus, werden nochtans, tussen de vertegenwoordigers van de zeesteden enerzijds en die van

koning Maximiliaan anderzijds, besprekingen gevoerd over de « toereedinghe van den scepen van oorloghe » en over de « anticipatie » of vervroeging van deze bewapening. Hiervan schijnt ten slotte niets in huis te zijn gekomen. Op 19 Augustus 1486 inderdaad werden de vissers aangenaamd « dat zy niet en zeylen en zouden ». Men gaf inderdaad er de voorkeur aan met de Fransen te onderhandelen, ten einde van dezen vrijgeleiden te bekomen, wat kon bereikt worden. In 1487, en dit van Maart tot Augustus, zien we Filips van Kleef opnieuw gewikkeld in de kwestie van de beveiliging van de vissersvloot. Toch belette dit hem niet verder deel te nemen aan de krijgsverrichtingen tegen de Fransen. In Juni 1487 onderscheidde hij zich door de manier waarop hij Terwaan (Thérouanne) wist binnen te dringen en te bevoorraden. In Juli evenwel, als gevolg van verraad, mislukte zijn aanslag op Béthune en leed hij vóór die stad een zware nederlaag. Tussen deze beide gebeurtenissen in vinden we hem te Oostende, waar hij met de schepenen komt spreken over de zaak van de « sauveconduiten » of vrijgeleiden. De eigenlijke besprekingen tussen de vertegenwoordigers van de Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse zeesteden grepen evenwel eerst plaats in Augustus te Middelburg, in Zeeland, waar de admiraal zich toen bevond. Deze wist inderdaad ten slotte van de Franse admiraliteit nogmaals de zo begeerde vrijgeleiden te bekomen. Ook dat jaar kwam er dus van de uitrusting van een vloot niets terecht. Ondertussen was Filips van Kleef door Maximiliaan tot steeds hogere waardigheden benoemd geworden. Zo werd hij onder meer ook aangesteld tot kapitein-generaal van Vlaande-

ren en tot bevelhebber van een nieuw aangeworven leger.

De gebeurtenissen in de noordelijke provinciën, waar de opstand voortwoedde, bracht Maximiliaan in het begin van 1488 er toe, betreffende het admiraalschap, een uiterst belangrijke maatregel te nemen. Op 6 Januari 1488 vaardigde hij, uit naam van zijn zoon Filips de Schone, een edict uit, dat voor de eerste maal duidelijk en nauwkeurig de bevoegdheden, plichten en rechten van de admiraal omschreef. Volgens de inleiding van de desbetreffende ordonnantie, was de aanleiding tot deze maatregel het feit dat « onder 't dexele van der oorlooge ende tweedrachtichede... eenighe hemlieden vervoordert hebben uyt heurlieden selfs auctoryteyt zekere schepen van oorloghe op te stellen ende op zee te houden », waardoor de zeeroverij in de hand gewerkt en aan het gezag van de admiraal afbreuk gedaan werd. Dit eerste wettelijk statuut van de admiraliteit bepaalde stellig de bevoegdheden van de admiraal, zoals Filips van Kleef deze tot dan toe, volgens de bestaande traditie, uitgeoefend had. Het verbod aan gelijk wie nog op eigen houtje, zonder de toestemming van hoger hand, oorlogsschepen te bewapenen en uit te rusten. Alles wat verband hield met de oorlogsmarine, als de konvooiering en de kaapvaart, hing voortaan af van de vorst en van diens plaatsvervanger, de admiraal. Het edict formuleert verder uitvoerig de verschillende voorrechten van de admiraal inzake uitreiking van vrijgeleiden, inning van boeten, aandeel in de « prisen » of tiende penning, inrichting van admiraliteitsraden, aanstelling van vice-admiraals en kapiteins en zo meer.

II. FILIPS VAN KLEEF, REBEL EN LEIDER VAN EEN KAPERSNEST (1488-'92)

Filips van Kleef zou, na de uitvaardiging van de ordonnantie van 6 Januari 1488, maar enkele maanden meer de vertrouwensman en de eerste dienaar van koning Maximiliaan blijven. Het geschil nopens de voogdij over de jonge Filips de Schone nam opnieuw scherpe vormen aan. De Roomse Koning werd zelfs op 2 Februari 1488, na zijn intrek te Brugge, door de opstandige Bruggelingen gevangen genomen en aldaar in het huis Kranenburg geïnterneerd. Filips van Kleef ging evenwel over tot de bezetting van de kastelen van Sluis en tot de blokkade van Brugge. Hij maakte zich ook meester van het kasteel van Namen en, begin Mei, veroverde hij ook het kasteel van Middelburg. Heel waarschijnlijk heeft hij zijn voornemen om Maximiliaan met geweld te bevrijden moeten laten varen, omdat deze laatste liever onderhandelde. De bevrijding van de Roomse koning op 12 Mei, nadat deze een waar vredetractaat had moeten aanvaarden, betekende tevens een keerpunt in de verdere loopbaan van Filips van Kleef. Maximiliaan werd inderdaad slechts in vrijheid gesteld onder zware voorwaarden, waaronder de gijzeling te Gent van zijn vertrouwensman, de admiraal, als borg voor de

naleving van de eden, die hij onder dwang had moeten afleggen. Toen Filips van Kleef op 16 Mei 1488 deze uiterst delikate taak op zich nam, was dit slechts na lang aandringen van de Roomse Koning en onder beding van al zijn verbintenissen ontslagen te zijn, zo deze zijn gegeven woord en eed verbrak.

Reeds op 24 Mei gebeurde datgene, waarvoor Filips zozeer had gevreesd: Maximiliaan herriep zijn eed en trof de nodige voorbereidselen voor de hervatting van de strijd tegen de opstandige Vlaamse steden Gent en Brugge. Het antwoord van Filips van Kleef op deze woordbreuk liet niet lang op zich wachten. De admiraal stelde zich aan het hoofd van het opstandige Vlaanderen en nam het besluit zich in de dienst van zijn enige natuurlijke vorst, de jonge Filips de Schone, te wijden aan de verdediging van het land tegen de Duitse troepen van Maximiliaan. Aanvankelijk verliep alles goed. Filips van Kleef wist inderdaad de meeste steden aan zijn kant te krijgen en met hen akkoorden te sluiten. De Roomse Koning, gesteund door zijn vader, keizer Frederik III, concentreerde evenwel zijn zee- en landstrijdkrachten op de Vlaamse kust.



*Oorlogsvloot bestaande uit galleien en zeilschepen.
(Tekening van P. Breugel - XVIe eeuw.)*

Hij wist er reeds einde Augustus Nieuwpoort voor zijn zaak te winnen en weldra ook Duinkerke. In deze beide havens zouden voortaan zijn schepen kunnen komen aanleggen. Alleen Oostende bleef aan de zijde van de opstandelingen. Deze bouwden Sluis uit tot het centrum van hun weerstand op zee. Van uit deze haven vertrokken de kapers, die in dienst van Filips van Kleef getreden waren, om de schepen van Maximiliaan en van Frederik III op hun vaart naar Antwerpen aan te vallen, te beroven en op te leiden. Aldus zouden, volgens de chronijkschrijvers, op 1 November 1488, de Oostendse zeerovers niet minder dan twaalf Nieuwpoortse schepen, bestemd voor de Roomse koning en varende met levensmiddelen en andere goederen naar Antwerpen, op zee genomen en naar het Zwin opgebracht hebben. Met de geroofde schepen vormden de aanhangers van Filips van Kleef te Sluis een oorlogsvloot. Deze telde weldra 48 vaartuigen, die onder bevel van Frans van Brederode op de Maas werden ingezet en bijdroegen tot de inneming van Rotterdam.

Tot in de lente van 1489 bleef Filips van Kleef in Brabant en in Vlaanderen met succes weerstand bieden. Dan begonnen de tegenslagen. Eerst ging Veere verloren, toen Filips van Bourgondië-Beveren, heer van die havenstad, naar de partij van Maximiliaan overliep. Deze benoemde hem dan ook kort daarna tot admiraal in vervanging van Filips van Kleef. In Juli trokken de Fransen zich uit Vlaanderen terug en in Augustus onderwierpen zich de Brabantse steden aan Albert van Saksen, de

Duitse opperbevelhebber. Veel Vlaamse steden slo-ten dan ook met Maximiliaan de vrede en Filips van Kleef moest Brussel, waar hij tot dan toe verbleef, verlaten. Hij trok achteruit op Sluis, waar hij nog gedurende drie jaar alleen de strijd zou voortzetten.

Eenmaal teruggetrokken te Sluis, vanwaar uit hij de toegang tot de zee controleerde, blijkt Filips van Kleef vrij spoedig van zijn eerste doelstelling, namelijk de bevrijding van Vlaanderen van de vreemde bezetting, te zijn afgeweken om nog slechts aan de verdediging van zijn eigen belangen te denken. Toen in het begin van 1490 Brugge en Gent zich achtereenvolgens aan Albert van Saksen onderworpen hadden, bleef er Filips van Kleef niets anders meer over dan, door middel van een uitgebreide kaapvaart ten nadele van deze beide steden en van gans het graafschap, zowel op Maximiliaan, als op zijn vroegere volgelingen, drukking uit te oefenen. Zijn kapers, waartoe ook Deense zeerovers behoorden, maakten gans de zuidelijke Noordzee tot Noorwegen onveilig. Alle naar Vlaanderen varende handelsschepen werden naar Sluis opgebracht en hun goederen aldaar te koop aangeboden. Zo verzekerde Filips van Kleef zich een rijke bron van inkomsten. In Juni 1491 evenwel besloten de Oostendse uitwijkelingen, in ruil voor het herstel van hun vroegere vrijheden, in te gaan op Maximiliaans verzoek naar hun stad terug te keren en Sluis de rug toe te draaien. Indien ten slotte een algemeen offensief van alle handeldrijvende steden uit de Nederlanden tegen dit kapersnest uitbleef,

dan was het wel wegens het verzet van de Duitse Hanze. Eerst in December 1491 kwam er tussen Denemarken, Holstein en Maximiliaan een verdrag tot stand, waardoor Sluis tot verboden aanlegplaats werd verklaard voor alle schepen, die op Vlaanderen handel dreven. Toch kon Filips van Kleef, meester als hij was over de beide zeegaten die Sluis met de zee verbonden, namelijk het Zwin en het Zwarte Gat, zich handhaven. Zelfs kon hij Gent opnieuw tot opstand brengen en Frankrijk aan zijn kant krijgen.

De ring rond Sluis werd evenwel steeds nauwer toegehaald. Reeds was de vloot van de voormalige admiraal in de Hollandse en Zeeuwse wateren uitgeschakeld geworden. Van Juli 1492 af werd de toestand voor de rebellen in de Zwinhaven uiterst hachelijk. Gent had zich opnieuw aan Albert van Saksen overgegeven. Weldra zouden ook Zierikzee en Kadzand, de voornaamste steunpunten om Sluis te verdedigen, in Duitse handen vallen. Ofschoon, zowel langs de zijde van het land, als langs die van de zee geblokkeerd, kon Filips van Kleef nog gedurende een drietal maanden stand houden. Nu de toegangswegen tot de zee afgesloten waren, heerste er te Sluis spoedig groot gebrek aan voedsel en brak er dan ook de pest uit. Indien Filips van Kleef ten slotte het verzet opgaf, dan was het niet zozeer gedreven door de toenemende ellende en sterfte in zijn schuiloord, dan wel wegens zijn opportunisme. Zijn vader, Adolf van Ravestein, die bedreigd had hem te zullen onterven, indien hij zich nu niet eindelijk overgaf, stierf in September 1492, zonder zijn voornemen te hebben uitgevoerd. Wilde Filips van dezès rijke erfgoederen niet beroofd worden, dan moest hij snel gebruik maken van de gunstige voorwaarden, die hem nu door Maximiliaan aangeboden werden om, van deze laatste, vergiffenis te bekomen. Van een volledig eerherstel, waarvoor hij tot dan toe gestreden had, dacht hij nu plotseling niet meer. De zo lang verwachte verzoening greep plaats, toen hij zich, met zijn voornaamste volge-

lingen uit Sluis, vóór de voeten van Albert van Saksen ging werpen en aldus een half uur lang blootshoofds geknield bleef liggen. Kort daarop zou hij met de Duitse bevelhebber schitterende verzoeningsfeesten vieren. Dat hij door zijn aktie wellicht had bijgedragen tot de teleurgang van de aloude Vlaamse handel en het verval van de steden Brugge en Gent, daaraan dacht hij toen heel waarschijnlijk niet. Terwille van zijn riddereer en zijn belangen, had hij ten slotte aan Vlaanderen groot onheil gebracht. Niettemin heeft men het voorgesteld, als zou hij de laatste verdediger van de stedelijke democratiën in ons land zijn geweest en is men zelfs zover gegaan hem te vergelijken met Willem de Zwijger.

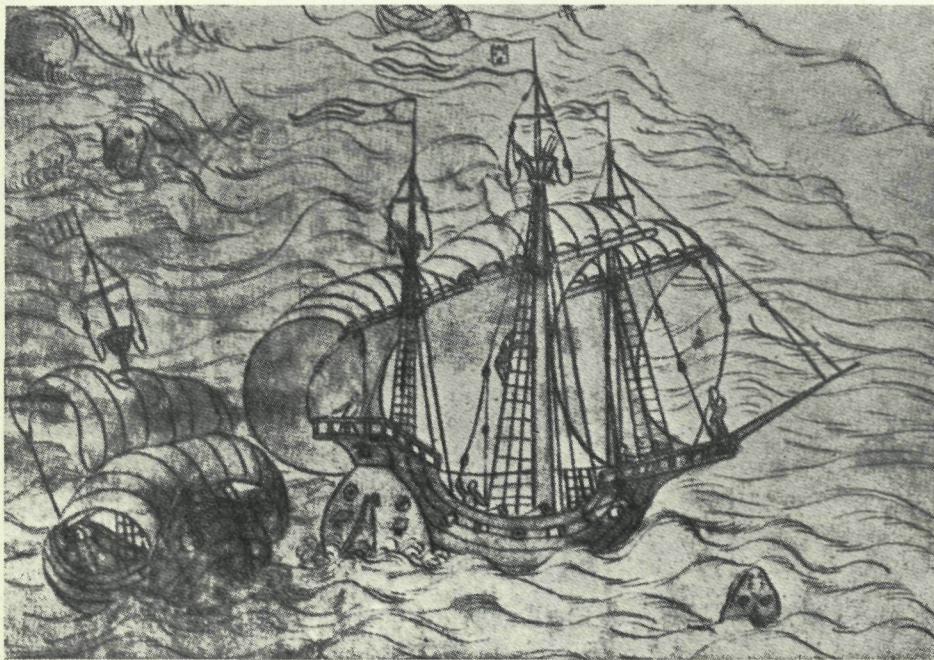
De maritieme ervaring, die Filips van Kleef tijdens zijn admiraalschap en zijn rebellie in Vlaanderen kan opgedaan hebben, was stellig niet groot. Slechts één maal, in 1485 (einde 1485 - begin 1486), had hij zich daadwerkelijk met de uitrusting van een smaldeel van 8 oorlogsschepen beziggehouden. Wel is waar had hij, tijdens zijn opstand, in het zeeroversnest Sluis voortdurend nieuwe kapersschepen doen uitrusten, maar aan enige aktie op zee blijkt hij zelden of nooit deel genomen te hebben. Heel waarschijnlijk heeft hij meer dan eens het schouwspel gade geslagen van de strijd tussen zijn schepen en die van Maximiliaan in een van de zeegaten. Dit waren evenwel slechts schermutelingen tussen zijn manschappen en die van zijn tegenstander. Soms grepen ze plaats op geënterde, d.w.z. boord aan boord liggende schepen, waarop gevochten werd zoals op de vaste grond. Meestal was het nochtans een strijd tussen troepen aan de wal, voorzien van geschut, en een het Zwin opvarend vijandelijk vaartuig. Aan echte zeeslagen kan Filips van Kleef in die tijd dus geen deel genomen hebben. Alleen door het contact met zijn kaperkapiteins kan hij misschien wat meer over de eigenlijke zeeoorlog vernomen hebben. Eerst tijdens de Franse periode van zijn carrière zou hij aan een grootscheepse expeditie op zee deelnemen.

III. - FILIPS VAN KLEEF, ADMIRAAL VAN NAPELS EN KRUISVAARDER (1501)

Filips van Kleef, de voormalige admiraal van de Bourgondische landen en rebel, die in 1492 van Maximiliaan van Oostenrijk vergiffenis bekomen had, sleet eerst enkele jaren het leven van een voornaam edelman aan het hof van Filips de Schone, om daarna, in 1498 in dienst te treden van de nieuwe koning van Frankrijk, Lodewijk XII, zijn neef. Deze poogde weldra de politieke oogmerken van zijn voorganger, Karel VIII, namelijk de verovering van Napels en van andere gebieden in Italië, te verwezenlijken. In het kader van deze veroveringspolitiek zou dan de strijd tegen de Turken in de Middellandse Zee, met als einddoel de bevrijding van Jerusalem, aangevat worden. In October 1499 kon het Franse leger zich van de stad en het hertogdom Milaan in Noord-Italië meester

maken. Reeds op 4 November stelde Lodewijk XII zijn dienaar Filips van Kleef aan tot gouverneur van Genua, de rijke havenstad, die tegen Milaan in opstand gekomen was. Een tweede veldtocht van de Fransen leidde in Juli 1501 dwars door Italië naar het koninkrijk Napels. Ook van de stad en de haven van Napels konden de Fransen zich meester maken. Hierbij speelde de Franse oorlogsvloot onder het bevel van Filips van Kleef, die tot admiraal van de koninkrijken Napels en Jerusalem benoemd geworden was, voor het eerst een rol.

Na de overgave van Napels op 6 Augustus 1501, vertrok Filips van Kleef, als admiraal van de Franse vloot, tien dagen later, om zijn kruistocht tegen de Turken in te zetten. Zijn vloot bestond uit 28 schepen. Ze was samengesteld uit een Bre-



Type van vijftiendeuws oorlogsschip.
(Uit een gekleurde tekening, de loop van de Brugse Reie voorstellende.)

toens smaldeel van acht grote schepen, waaronder, naar men zegde, één bemand met 1.200 soldaten en bewapend met 40 stukken geschut van zwaar kaliber, een Normandisch smaldeel van zes schepen, een Provençaals smaldeel van vier galeien en twee grote schepen en twee Genuese smaldelen, het ene bestaande uit vier galeien en het andere uit vier grote schepen. Met deze vloot richtte Filips van Kleef, wiens zeemansavonturen nu pas een aanvang zouden nemen en die feitelijk hiervoor absoluut niet de nodige ervaring bezat, zich oostwaarts naar de Ionische eilanden ten zuidoosten van Italië en aan de westkust van Griekenland gelegen. Op deze tocht werd zijn vloot door een storm verrast en zag hij zich verplicht met zijn schepen de noordkust van Kreta aan te doen, om er de opgelopen stormschade te laten herstellen. Kort daarop verwoegde zich bij hem een Venetiaanse formatie bestaande uit 30 galeien. In de plaats evenwel van, zoals het door zijn instructie opgelegd was, nu de steven te wenden naar Morea (Zuid-Griekenland of Peloponnesus), om er Methone (in het zuiden van Morea) en Lepanto (aan de golf van Corinthe) op de Turken te heroveren, koos hij de richting van het oude Lesbos, toen genaamd Mytilini, een rijk eiland in de Egeëse zee vóór de kust van Klein-Azië (Turkije). De grootmeester van de ridderorde van de Johanniters, de soldaten-monniken, die op het eiland Rhodos verbleven en er tegen de Turkse aanvallen stand hielden, waren reeds op de hoogte van dit vermetele plan en hadden dan ook hierbij de hulp van hun eigen oorlogsvloot beloofd. Het moest inderdaad een ware kruistocht tegen de Islam vinden worden

Op 23 October 1501 kwam Filips van Kleef met zijn vloot van 58 schepen in het zicht van de stad Mytilini. Onmiddellijk trof hij de nodige maatregelen voor de bevoorrading aan water en voor de komende landing van zijn troepen. De eerste aanval werd ingezet op 26 October met een strijdmacht van 2.000 Fransen en 1.000 Genuezen en Venetianen. De Christenen wisten zich snel van de buitenste bolwerken en wijkten van de stad meester te maken, maar ze werden onverhoeds door de Turkse schepen in de rug aangevallen, zodat ze zich moesten terugtrekken. De stormloop, die ze 's anderendaags vroeg in de morgen opnieuw inzetten, werd nogmaals door de Turken afgeslagen. Gedurende acht dagen deed Filips van Kleef de stad nu bombarderen met zijn geschut. Toen hij dacht dat de uitwerking van het bombardement voldoende was, deed hij een nieuwe stormloop beginnen. Wegens het groot tekort aan stormladders, mislukte deze evenwel, zodat de aanvallende Christenen bloedend werden teruggeslagen en zich opnieuw moesten terugtrekken. Gezien de grote verliezen, die hij hierdoor geleden had en wegens het groot aantal zieken en gewonden, besloot Filips van Kleef niet langer te wachten op de 24 zwaar bewapende oorlogsschepen van de ridders van Rhodos, waarvan men toch niets meer vernam.

Vooraleer in te schepen, zou hij evenwel nogmaals voor zijn kapiteins moeten zwichten. Acht galeien, die hij vóór de aanval in de richting van Constantinopel op verkenning had uit gestuurd, kwamen met goed nieuws terug. Zij hadden geen enkele vijand op zee ontmoet, maar integendeel vernomen dat er te Mytilini gebrek aan levensmiddelen heerste.

Filips van Kleef, die, wegens zijn gebrek aan marietie ervaring, zich onzeker gevoelde tegenover zijn strijdmakkers, waarvan de meesten beter dan hij op de hoogte van de toestanden in de Turkse landen waren, zag zich dan ook verplicht op hun dringend verzoek in te gaan. Hij gaf bevel opnieuw te ontschepen en het beleg van Mytilini te hervatten. Na een nachtelijke uitval van de Turken te hebben afgeslagen en een nieuwe bres op dezelfde plaats als de vorige maal in de stadswal te hebben laten schieten, werd de nieuwe stormloop ingezet. Nogmaals wisten de Turken glansrijk de aanval te stuiten en de Christenen terug te slaan. Dezen konden dan ook niets anders doen, dan zich voorgoed terug te trekken en zonder dralen in te schepen. Het koude jaargetijde met zijn stormen was inderdaad nakend en men mocht geen tijd verder nutteloos verliezen. De ankers werden dan ook zo spoedig mogelijk gelicht en de vloot vatte de terugtocht naar het westen aan.

Kort na het vertrek, scheidden de Venetiaanse en Genuese galeien zich van de Franse smaldelen af om een eigen richting in te slaan. Filips van Kleef zou met de overblijvende schepen naar Sicilië koers zetten. Op 26 November 1501 evenwel werd zijn vloot, vóór de zuidpunt van Morea (Z.-Griekenland), door een storm verrast en uiteengedreven. Het admiraalsschip, waarop Filips van Kleef zich bevond, de « Lomellina », een vaartuig met hoge boord en met 600 koppen bemand, werd op de rotsachtige kust van het eiland Kythira (Cythède) geworpen. Zijn voorkasteel en kiel werden lek geslagen, zodat het water onmiddellijk binnenstroomde en veel slachtoffers maakte. De admiraal en zijn gezelschap van Franse edellieden dankten hun redding aan het feit, dat zich in het achterkasteel bevonden.

Al tezamen konden zich zowat 200 man redden en aan wal geraken. 's Anderendaags morgens zagen ze voor hun eigen ogen, zonder enige hulp te kunnen bieden, hoe een van de andere Franse schepen, de « Pensée », eveneens op de rotsen te pletter liep en met zijn 700 opvarenden, uitgenomen twee matrozen, verging. Na verschillende dagen op het eiland rondgezworven te hebben, er veel honger en koude te hebben geleden en er bovendien door de plaatselijke bevolking met vijandschap bejegend te zijn geworden, werden Filips van Kleef en zijn gevolg door de komst van een Venetiaanse galei gered. Deze kwam, door de storm gedwongen, op haar beurt in de haven van Kytira schuilen. Haar kapitein verschafte Filips van Kleef de nodige soldaten om de inwoners van het onherbergzame eiland te dwingen de schipbreukelingen uit de nooddrift te helpen. De admiraal zelf stak over naar het naburige eiland Milos, waar zich een Genuese bezetting bevond, om er verdere hulp te zoeken. De Genuezen aldaar verschaften hem onmiddellijk drie galeien, waarop Filips van Kleef zijn lotgenoten deed inschepen, om naar Italië terug te keren.

Eerst verschillende maanden later, op 19 April 1502, was de heer van Ravestein te Genua terug en kon hij er zijn gouverneursambt terug waarnemen. De volgende jaren ondervond hij bij de uitoefening van dit mandaat talrijke moeilijkheden, vooral als gevolg van de groeiende tegenstelling onder de Genuese bevolking zelf. Deze geraakte inderdaad verdeeld in twee partijen, die om het oppergezag vochten: de patriciërs en het lagere volk. Toen Filips van Kleef beide partijen poogde te ontzien, werd hij het slachtoffer van zijn dubbelzinnige houding. Het volk nam het gezag in handen en stelde hem onder het toezicht van volkstribunen. Toch wist hij, zonder in ongenade te vallen, in 1506, naar Frankrijk terug te keren, om er zijn plaats aan het hof van Lodewijk XII opnieuw in te nemen. In 1508 belastte de Franse koning hem met een diplomatische zending in de Nederlanden en wel bij de regering van Margaretha van Oostenrijk, die als regentes voor de nog zeer jonge Karel V optrad. Op deze wijze kwam Filips van Kleef terug in zijn vaderland en het zou niet lang meer duren of hij zou ook weer in dienst van het Habsburgs huis treden. Dit gebeurde in 1509.

Door de regering van de regentes werd hij evenwel met geen enkele belangrijke opdracht belast. Veeler verbleef hij als « grand seigneur », genietend van zijn talrijke kunstschaten, in zijn verschillende kastelen, waaronder vooral Wijnendale, Enghien en Ravestein. Wel werd hij in 1515 aan het hof van de toenmalige vijftienjarige Karel V opgenomen. Aan de jonge vorst droeg hij dan ook, omstreeks 1516, zijn tractaat over de oorlogvoering te land en op zee op. Aan de regering zelf zou hij geen deel meer nemen. Alleen kreeg hij nu en dan een representatieve opdracht te vervullen, zo bijvoorbeeld in 1516, toen hij naar Frankrijk reisde, om er, namens zijn meester, het vredesverdrag van Noyon te bekrachtigen.

Nog eenmaal werd Filips van Kleef diep vernederd. In 1516 inderdaad werd zijn verzoek, om als lid in de Orde van de Gulden Vlies opgenomen te worden, door het kapittel van die voornamelijk Bourgondische ridderorde, die slechts uit 31 ridders bestond, afgewezen. Heel waarschijnlijk gebeurde dit onder de heimelijke druk van Keizer Maximiliaan, die voor zijn vroegere vertrouweling niets anders dan diepe wrok bleef koesteren.

Filips van Kleef stierf op 28 Januari 1528, na een leven vol avonturen en waarin de teleurstellingen zeker niet ontbraken. Uit hem was niet gegroeid de grote veldheer of staatsman, die hij misschien had kunnen of willen worden. Toch is hij de geschiedenis ingegaan en wel als schrijver van een werk, waarin voor het eerst de vernieuwing van de tactiek van de zeeoorlog, gevolg van de invoering van het scheepsgeschut, besproken wordt.

(Wordt vervolgd.)